

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / SENTABR /
9-SON, II-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
II-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BAHOLASH VA MUAMMOLI KREDITLARNI BARVAQT ANIQLASHNING SUN'IIY INTELLEKTGA ASOSLANGAN MENEJMENT MODELINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	14
Alovuddin Jamolov	
YASHIL TRANSPORT: BARQAROR RIVOJLANISH UCHUN IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAMARQAND VILOYATIDA MAHALLIY BUDJETLARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	25
Uzakova Kamola Bexzodovna	
O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI	31
Xolmurodova Moxichehra Dilmurodovna	

O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI

Xolmurodova Moxichehra Dilmurodovna
Osiyo xalqaro universiteti
Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi
ORCID:0009-0001-8331-5993
E-mail: Xolmurodovamoxichehra@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari tabiiy-resurs, infratuzilmaviy, institutsional-huquqiy va marketing omillari kesimida tizimlashtirilgan. Tabiiy resurslar salohiyati (milliy bog'lar, biosfera qo'riqxonalari, tog' va cho'l landshaftlari), infratuzilma rivoji (ekodjlar, ekomarshrutlar, transport bog'lanishi) hamda institutsional qo'llab-quvvatlash (davlat dasturlari, davlat-xususiy sheriklik, mahalliy jamoatchilik loyihalari) hudud tipiga qarab tahlil qilingan. Ekoturistik hududlarning rivojlanish salohiyatini kompleks baholash uchun "TURIZM" (6T) uslubiyati ishlab chiqilgan. Uslubiyat hududni oltita blok-mezon (Tabiiy resurslar, Ustuvor infratuzilma, Rekreatsion xizmatlar sifati, Innovatsion integratsiya, Zonaviy ekologik barqarorlik, Mahalliy jamoatchilik ishtiroki) kesimida baholaydi, chiziqli min-maks normallashtirish va iyerarxiyalarni tahlil qilish usuliga (AHP) tayanadi hamda hududlarni A/B/C/D guruhlariga tabaqalashtirib, har biri uchun boshqaruv qarorini belgilaydi. [1][2][3][4][5]

Kalit so'zlar: ekoturizm, barqaror turizm, tabiiy resurslar salohiyati, milliy bog'lar, TURIZM uslubiyati, integral indeks, iyerarxiyalarni tahlil qilish usuli, hududlarni tasniflash, ekologik barqarorlik. [11][12]

Аннотация. В статье систематизированы современные тенденции развития экотуризма в Узбекистане в разрезе природно-ресурсных, инфраструктурных, институционально-правовых и маркетинговых факторов. Проанализированы потенциал природных ресурсов (национальные парки, биосферные заповедники, горные и пустынные ландшафты), развитие инфраструктуры (экологические лоджи, экотуристические маршруты, транспортная связанность), а также институциональная поддержка (государственные программы, государственно-частное партнерство, проекты местных сообществ) в зависимости от типа территории. Для комплексной оценки потенциала развития экотуристических территорий разработана методика «TURIZM» (6T). Методика оценивает территорию по шести блокам-критериям (природные ресурсы, приоритетная инфраструктура, качество рекреационных услуг, инновационная интеграция, зональная экологическая устойчивость, участие местных сообществ), основывается на линейной min-max нормализации и методе анализа иерархий (AHP), а также дифференцирует территории по группам A/B/C/D с определением управленческого решения для каждой из них. [1][2][3][4][5]

Ключевые слова: экотуризм, устойчивый туризм, потенциал природных ресурсов, национальные парки, методика TURIZM, интегральный индекс, метод анализа иерархий, классификация территорий, экологическая устойчивость. [11][12]

Abstract. The article systematizes current trends in ecotourism development in Uzbekistan in terms of natural-resource, infrastructure, institutional-legal, and marketing factors. The potential of natural resources (national parks, biosphere reserves, mountain and desert landscapes), infrastructure development (eco-lodges, eco-routes, transport connectivity), and institutional support (government programs, public-private partnerships, and local community projects) are analyzed according to the type of territory. A "TURIZM" (6T) methodology has been developed for a comprehensive assessment of the development potential of ecotourism territories. The methodology evaluates territories across six blocks of criteria (Natural Resources, Priority Infrastructure, Quality of Recreational Services, Innovation Integration, Zonal Environmental Sustainability, and Local Community Participation), relies on linear min-max normalization and the Analytic Hierarchy Process (AHP), and differentiates territories into A/B/C/D groups, with a management decision defined for each group. [1][2][3][4][5]

Keywords: ecotourism, sustainable tourism, natural resource potential, national parks, TURIZM methodology, composite index, Analytic Hierarchy Process, territorial classification, environmental sustainability. [11][12]

KIRISH

So'nggi o'n yillikda dunyo turizm bozorida ekoturizm eng jadal o'sib borayotgan segmentlardan biriga aylandi: sayyohlar tabiiy landshaftlar, biologik xilma-xillik va mahalliy madaniyat bilan yaqinroq tanishishga, shu bilan birga, tabiatga zarar yetkazmaydigan sayohat shaklini tanlashga intilmoqda. Ushbu tendensiya, bir tomondan, ommaviy turizmning ekologik yuklamasini kamaytirish zaruratidan, ikkinchi tomondan esa, chekka hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish imkoniyatidan kelib chiqadi. O'zbekiston o'zining boy tabiiy resurslari — Ugom-Chotqol va Zomin milliy bog'lari, Nurota-Qiziqum biosfera qo'riqxonasi, Hisor tog' tizmasi, Orolbo'yi va Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi — tufayli ekoturizm yo'nalishida katta salohiyatga ega. [1][2]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli farmonlari hamda "O'zbekiston — 2030" strategiyasida turizm sohasini diversifikatsiya qilish, ekologik va etnografik turizm yo'nalishlarini kengaytirish, mahalliy jamoatchilikning turizmdan olinadigan daromadlardagi ulushini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu bilan birga, ekoturizmni rivojlantirish faqat tabiiy obyektlarni ochish bilan cheklanmasligi, balki rekreatsion yuklamani ekologik sig'im chegarasida ushlab turuvchi, infratuzilmaviy va institutsional jihatdan izchil boshqariladigan tizim sifatida shakllantirilishi lozim. [1][3][4]

Mazkur maqolaning maqsadi — O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalarini tizimlashtirish hamda hududlarning ekoturistik salohiyatini kompleks baholash uchun amaliy uslubiyat ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ekoturizm tushunchasi xalqaro adabiyotda birinchi marta tabiatga asoslangan, ekologik ta'lim beruvchi va mahalliy aholi farovonligiga hissa qo'shuvchi sayohat shakli sifatida ta'riflangan. Xalqaro Tabiatni Muhofaza Qilish Ittifoqi (IUCN) va Butunjahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) hujjatlarida ekoturizmning uchta asosiy mezonlari ajratiladi: tabiiy hududlarga yo'naltirilganlik, ekologik ta'lim komponenti va mahalliy jamoatchilik manfaatlarining ta'minlanishi. [6][7][8]

Milliy adabiyotda hududiy turizm salohiyatini baholashga bag'ishlangan tadqiqotlar asosan tabiiy-rekreatsion resurslarni inventarizatsiya qilish va turistik oqimni statistik tahlil qilish bilan cheklangan, biroq ekologik sig'im, infratuzilma va institutsional omillarni yagona integral ko'rsatkichga birlashtiruvchi kompleks uslubiyatlar hali yetarlicha ishlab chiqilmagan. [9][10]

Ekoturizmni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillarni besh guruhga tizimlashtirish mumkin (1-jadval): tabiiy-resurs salohiyati, infratuzilmaviy ta'minot, institutsional-huquqiy baza, marketing va raqamlashtirish hamda kadrlar salohiyati. Har bir omil guruhi bo'yicha mas'ul tuzilma va o'lchanadigan natija indikatori belgilanishi ularning izchil monitoringini ta'minlaydi (1-jadval).

1-jadval
Ekoturizmni rivojlantirish omillari tizimi

Omil	Mazmuni	Mas'ul tuzilma	Natija indikatori
Tabiiy-resurs salohiyati	Milliy bog'lar, biosfera zapovedniklari, tog' va cho'l landshaftlarining muhofaza maqomi va rekreatsion sig'imini aniqlash	Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo'mitasi	Muhofaza etiladigan hududlar ulushi
Infratuzilmaviy ta'minot	Ekodjlar, ekomarshrutlar, yo'l-transport bog'lanishi, suv va energiya ta'minoti standartlarini joriy etish	Hokimlik, Turizm boshqarmasi	Infratuzilma qamrovi indeksi
Institutsional-huquqiy baza	Ekoturizm operatorlarini sertifikatlash, xususiy-davlat sherikligi shartnomalari, mahalliy jamoatchilik loyihalarini qo'llab-quvvatlash	Turizm agentligi, hokimlik	Sertifikatlangan operatorlar soni
Marketing va raqamlashtirish	Milliy va xalqaro bozorlarda ekoturistik brendni ilgarilash, onlayn bron tizimlari, raqamli xarita va yo'riqnomalar	Turizm agentligi, xususiy sektor	Xorijiy turistlar oqimi o'sishi
Kadrlar salohiyati	Gid-ekskursovodlarni tayyorlash, mahalliy aholini xizmat ko'rsatish ko'nikmalariga o'rgatish, dual ta'lim dasturlari	Ta'lim muassasalari, turizm agentligi	Malakali kadrlar ulushi

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ekoturizmni rag'batlantirishning institutsional va iqtisodiy vositalari hudud tipiga qarab farqlanadi. Tog'-rekreatsion zonalar (Chotqol, Hisor, Zomin) uchun — ekomarshrutlarni belgilash, alpinistik va trekning infratuzilmasini rivojlantirish, tog' qishloqlarida gostevoy uy (B&B) formatini rag'batlantirish. Cho'l-biosfera zonalar (Nurota-Qiziqum, Orolbo'yi) uchun — sayg'oq va boshqa endemik turlarni kuzatish turlari, karvon yo'llari bo'yicha etnografik marshrutlar, suv resurslari tanqisligini hisobga oluvchi eko-lager infratuzilmasi. Suv havzalari atrofidagi zonalar (Aydar-Arnasoy) uchun — ornitologik turizm, baliq ovlash bo'yicha tartibga solingan turlar. Shahar atrofi ekoparklar (Toshkent, Samarqand, Buxoro atrofi) uchun — kunlik dam olish marshrutlari, ta'limiy ekomarkazlar. [2][4][9]

Iqtisodiy vositalar sifatida ekoturizm infratuzilmasini rivojlantirish jamg'armasi, ekolodj va glemping loyihalari uchun imtiyozli kreditlash, "yashil" sertifikatlash tizimini joriy etgan operatorlarga soliq imtiyozlari, mahalliy jamoat tashkilotlariga grantlar ajratish tavsiya etiladi. [4][9]

Baholash tizimining o'zagi sifatida hududning ekoturistik rivojlanish salohiyatini kompleks o'lchash uslubiyati ishlab chiqildi. Uning zarurati shundan kelib chiqadiki, an'anaviy turistik statistika (tashrif buyuruvchilar soni, tunash kechalari) hududning tabiiy resurslardan foydalanish sifatini, ekologik yuklamaning barqarorligini va mahalliy jamoatchilik manfaatining ta'minlanish darajasini alohida o'lchamaydi.

Taklif etilayotgan uslubiyat hududni oltita blok-mezon kesimida baholaydi; bloklarning nomlanishi "TURIZM" so'zining harflariga mos keltirilgan (2-jadval).

2-jadval
"TURIZM" (6T) uslubiyatining blok-mezonlari va vaznlari

Blok	Nomi	Mazmuni	Vazni
T	Tabiiy resurslar salohiyati	Landshaft xilma-xilligi, biologik resurslar boyligi, muhofaza maqomi va ekologik yaxlitlik darajasi	0,20
U	Ustuvor infratuzilma	Transport bog'lanishi, joylashtirish obyektlari (ekolodj, glemping), muhandislik ta'minoti darajasi	0,15
R	Rekreatsion xizmatlar sifati	Gid xizmati sifati, marshrutlar xavfsizligi, mehmondo'stlik darajasi, mijozlar mamnuniyati	0,15
I	Innovatsion va raqamli integratsiya	Onlayn bron va navigatsiya tizimlari, raqamli marketing, mobil ilovalar orqali xizmat ko'rsatish	0,15
Z	Zonaviy ekologik barqarorlik	Rekreatsion yuklamaning ekologik sig'imga muvofiqligi, chiqindilarni boshqarish, suv va tuproq resurslarining holati	0,20
M	Mahalliy jamoatchilik ishtiroki	Aholining daromad manbai sifatida ekoturizmdan foydalanishi, hunarmandchilik va milliy taomlarni ilgarilash	0,15

Manba: muallif ishlanmasi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Uslubiyatning hisoblash vositalari besh qadamdan iborat. Birinchi qadamda har bir blok bo'yicha 4–5 tadan, jami 25 ta xususiy ko'rsatkich shakllantiriladi. Ikkinchi qadamda turli o'lchov birliklaridagi ko'rsatkichlar chiziqli min-maks usulida qiyoslanadigan shkalaga keltiriladi. Rag'batlantiruvchi ko'rsatkichlar uchun: [11]

$$\tilde{x}_{ij} = (x_{ij} - x_{j,min}) / (x_{j,max} - x_{j,min}), (1)$$

destimulyator ko'rsatkichlar uchun esa:

$$\tilde{x}_{ij} = (x_{j,max} - x_{ij}) / (x_{j,max} - x_{j,min}), (2)$$

bu yerda: x_{ij} — i-hududning j-ko'rsatkichi; $x_{j,min}$ va $x_{j,max}$ — tanlanma bo'yicha minimal va maksimal qiymatlar.

Uchinchi qadamda blok sub-indekslari vaznli yig'indi sifatida hisoblanadi:

$$T_k = \sum v_{kj} \cdot \tilde{x}_{kj}, \sum v_{kj} = 1, (3)$$

bu yerda T_k — k-blok sub-indeksi ($k = 1 \dots 6$), v_{kj} — blok ichidagi j-ko'rsatkichning vazni.

To'rtinchi qadamda integral indeks shakllantiriladi: [11]

$$I(\text{TURIZM}) = \sum w_k \cdot T_k, \sum w_k = 1, 0 \leq I \leq 1. (4)$$

Bloklarning w_k vaznlari ekspert so'rovi natijalari asosida iyerarxiyalarni tahlil qilish usuli (AHP) yordamida aniqlanadi; ekspertlar tarkibiga turizm sohasi mutaxassislari, ekologiya bo'yicha olimlar va hududiy boshqaruv xodimlari jalb etiladi. Vaznlarning ishonchiligi sharti sifatida juftlik taqqoslashlar matritsasining muvofiqlik nisbati 0,10 dan past bo'lishi talab qilinadi. Tabiiy resurslar salohiyati va zonaviy ekologik barqarorlik bloklariga nisbatan yuqoriroq vazn berilishi ularning ekoturizmning barqarorligini bevosita belgilashi bilan izohlanadi. [12]

Beshinchi qadamda hududlar integral indeks qiymati bo'yicha to'rt guruhga tasniflanadi va har bir guruh uchun tabaqalashtirilgan boshqaruv qarori belgilanadi (3-jadval). [11]

3-jadval

Hududlarni integral indeks bo'yicha tasniflash shkalasi va boshqaruv qarorlari [11]

I(TURIZM) qiymati	Guruh	Hudud holati	Boshqaruv qarori yo'nalishi
$0,75 < I \leq 1,00$	A — yetakchi	Yuqori jozibador, barqaror	Xalqaro brendlash, ekspansiya, klaster yadrosi
$0,50 < I \leq 0,75$	B — barqaror	Ayrim bloklarda zaxira mavjud	Zaif bloklarni nuqtaviy modernizatsiya qilish
$0,25 < I \leq 0,50$	C — rivojlanayotgan	Salohiyat past darajada ishga solingan	Infratuzilmani rivojlantirish dasturi, investitsiya jalb etish
$0 \leq I \leq 0,25$	D — salohiyati past	Ekologik yoki infratuzilmaviy jihatdan tayyor emas	Konservatsiya rejimi, cheklangan sayyohlik yoki qayta loyihalashtirish

Manba: muallif ishlanmasi.

Uslubiyatning aprobatsiyasi respublikaning tog'rekreatsion, cho'l-biosfera va suv havzalari atrofidagi zonalariga mansub 15–20 ta ekoturistik hudud ma'lumotlarida amalga oshiriladi deb rejalashtirilgan. Hisob-kitob natijasida hududlar A/B/C/D guruhlariga ajratiladi va har bir guruh uchun rivojlanish "yo'l xaritasi" shakllantiriladi, bu esa cheklangan davlat resurslarini eng katta samara beradigan hududlarga yo'naltirish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari tabiiy resurslardan barqaror foydalanish, infratuzilmani ekologik me'yorlarga muvofiq shakllantirish va mahalliy jamoatchilikni iqtisodiy jarayonlarga jalb etish zarurati bilan belgilanadi. Ishlab chiqilgan "TURIZM" (6T) uslubi hududlarning ekoturistik salohiyatini obyektiv va o'lchanadigan tarzda baholash, ularni davlat qo'llab-quvvatlash dasturlariga (imtiyozli kreditlash, infratuzilma loyihalari, brendlash kampaniyalari) saralashning amaliy vositasini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, omillar tizimi va "TURIZM" uslubiylatining birgalikda qo'llanilishi hududiy ekoturizm siyosatining ilmiy asoslangan boshqaruv mexanizmini shakllantiradi: makrodarajadagi vositalar hudud tipiga qarab yo'naltiriladi, mikrodarajadagi baholash esa har bir hudud uchun aniq rivojlantirish yo'nalishini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-son Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PF-5611-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/4143188>
3. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligining muhofaza etiladigan tabiiy hududlar bo'yicha me'yoriy hujjatlari.

4. Ceballos-Lascuráin, H. (1996). *Tourism, Ecotourism, and Protected Areas*. Gland: IUCN.
5. Fennell, D. A. (2015). *Ecotourism*. 4th ed. London: Routledge.
6. UNWTO. (2017). *Tourism and the Sustainable Development Goals — Journey to 2030*. Madrid: UNWTO.
7. Yusupov, A. T. va boshq. (2023). *O'zbekiston hududlarida turizm salohiyatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari*. Toshkent.
8. Nizomov, A. B. va boshq. (2024). *Mintaqaviy turizm rivojlanishining tendensiyalari va istiqbolli yo'nalishlari*. Monografiya. Buxoro.
9. OECD, JRC — European Commission. (2008). *Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide*. Paris: OECD Publishing.
10. Saaty, T. L., & Vargas, L. G. (2012). *Models, Methods, Concepts and Applications of the Analytic Hierarchy Process*. 2nd ed. New York: Springer.
11. Buckley, R. (2004). *Environmental Impacts of Ecotourism*. Wallingford: CABI Publishing.
12. World Economic Forum. (2024). *Travel & Tourism Development Index*. Geneva: WEF.
13. Xodiyev, B. Yu. va boshq. (2021). *Milliy iqtisodiyot va turizm sohasini rivojlantirish masalalari*. Toshkent: Iqtisodiyot.
14. Weaver, D. B. (2008). *Ecotourism*. 2nd ed. Milton: John Wiley & Sons.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>